

TEK PARTİ DÖNEMİNDE SİİRT’TE ARAPÇA KULLANIMI*

Şerif DEMİR**

Özet

Siirt köklü bir tarihe ve zengin bir kültüre sahiptir. Tarihi süreç içinde şehirde farklı dini inançlar ve çeşitli etnik kimlikler var oldular. Şehir asırları aşan bu kültürün yanında oldukça köklü eğitim gelenekleriyle de dikkat çekmekteydi. Geleneksel medrese eğitimi Siirt’te varlığını etkin bir şekilde devam ettirdi. Cumhuriyetin ilanyyla birlikte yurt genelinde önemli reformlar gerçekleştirildi. Dil inkılabı şehir merkezinde Arapça konuşan insanları çok etkiledi. Asırlardır kendine özgü bir Arapça konuşan Siirtlilere, kısa sürede Türkçe’nin öğretilmesi ve şehirde Türkçe kullanımın yaygınlaştırılması için yoğun mesai harcadı. Siirtlilerin evde, çarşıda ve kamu kurumlarında Türkçe kullanabilmeleri için büyük uğraş verildi. Yerel yöneticiler Hükümetten aldıkları maddi destekle şehrin birçok bölgesinde ve Halkevi bünyesinde gerçekleştirilen kurslarla halka Türkçe öğretmeye çalıştılar. Ayrıca şehirde yayın yapan tek gazete üzerinden Türkçe kullanımın halk arasında yaygınlaştırılması teşvik edildi. Yerel yöneticilerin bu çabaları, halka hedeflediği ölçüde Türkçe öğretimini gerçekleştirilemedi.

Anahtar Kelimeler: Siirt, Arapça, Tek Parti Dönemi, Dil İnkılabı

Arabic Use on Siirt in the Single Party Period

Abstract

---

* Bu çalışma 27-28 Mayıs 2016’da Siirt Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen **Uluslararası Siirt Arapçası Çalıştayı: Dünü, Bugünü ve Yarını** etkinliğinde sunulan bildiriden üretilmiştir.

** Yard. Doç. Dr., Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, tanzimat1839@gmail.com

Tek Parti Döneminde Siirt 'te Araçça Kullanımı

Siirt as a province has got a very rich culture and deep rooted history. There have been various religious beliefs and ethnic identities throughout its history. The city caught attention due to its rooted educational traditions as well as its old cultural history. The traditional madrassah education in Siirt went on for years in the past. With the proclamation of the Republic did there appear very significant reforms in several areas. The reforms on religion foundations affected especially the people speaking Arabic in the region. There was a great deal of overtime and overwork allocated to teach Turkish to Siirt people in a very short time, who had been speaking a unique accent of Arabic for centuries and make Turkish speaking in the streets a common issue. There was a great effort to make ordinary people of the city to speak Turkish, at home, at work and in the streets. The local administrators tried to teach Turkish language to people in most parts of the city and the institutions called community centers by the help of the funds they got from the central governments. Moreover, by means of the only newspaper published in the city, the general usage of Turkish by ordinary people was objected during those times. Unfortunately, the very efforts of local administration to teach Turkish to local people did not end up with the limits of the initial objectives as had been planned.

Key words: *Siirt, Arabic, Single Party Period, Language Revolution*

Giriş

Türkçenin kullanımı en az Türk Tarihi kadar eskilere gider. Türklerin batıya doğru göç etmesi ve İslamiyet'i benimsemesi farklı kültürlerle karşılaşmalarına ve onlardan etkilenmesine yol açtı. Bu durum Türkçenin kullanımını da doğrudan etkiledi. Türkler tarafından kurulan bazı devletlerin resmi yazışmalarında ve aydınlar arasında Türkçenin dışında da farklı dillerin kullanıldığı görüldü. Örneğin Selçuklular döneminde Arapça ilim dili, Farsça resmi dil oldu¹.

XIII. yüzyılda kurulan Osmanlı Devleti'nde genellikle din ve bilim dili olarak Arapça, edebiyat ve sanat dili olarak Farsça kullanıldı. Devlet yazışmalarında yoğun olarak Arapça ve Farsça kelimelerin kullanıldığı Osmanlıca tercih edildi. Böylece üç kıtaya yayılmış dev bir devlet, bütün tebaasına hitap eden kendisine özgü ortak bir dil geliştirmiş oldu.

Türk Tarihinde lisan üzerine ilk çalışmalar XIX. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nde başladı. Bu çalışmalardan birisi 1876'da Ahmet Vefik Paşa tarafından yayımlanan *Lehçe-i Osmani*'dir. Osmanlıcada kullanılan kelimeler üzerine kapsamlı bir inceleme yapan Ahmet Vefik Paşa, kullanılan Osmanlıcanın %35'inin Türkçe %65'nin farklı dillerden geçen kelimeler olduğunu tespit etti². Daha sonraki

---

¹ İsmail Habib Sevük, **Dil Davası**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1949, s. 9

² A. Dilaçar, **Devlet Dili Olarak Türkçe**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1962, s. 17

yıllarda Şemseddin Sami ve L. Rasonyi gibi uzmanlarda da dil üzerine gerçekleştirdikleri çalışmalarda Ahmet Vefik Paşa'nın verdiği rakamlara yakın istatistiki bilgileri buldular.

Osmanlı Devleti son zamanlara kadar resmi dil olarak belirli bir dil kullanmadı. Devletin ilk resmi dil kavramı 1876 yılında yürürlüğe giren ilk anayasa Kanun-i Esasi ile ortaya çıktı. Bu anayasanın 18. Maddesinde devletin resmi dilinin Türkçe olduğu özellikle vurgulanmıştı. Kanun-i Esasi'yi takip eden 1908 ve 1921 Anayasalarında da resmi dil olarak Türkçe yazıyordu. Fakat bu durum uygulamada halkın kullandığı ve konuştuğu lisana herhangi bir müdahaleye sebebiyet vermedi.

Dil İnkılabı

Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte farklı alanlarda birçok inkılaplar yapılmaya başlandı. Bu inkılaplar içerisinde en çok üzerinde durulan ve önem verilen konu kültür alanında yapılan inkılaplar ve "Dil Meselesi"ydi. Bu sahada önceden yapılmış bir hazırlık ve altyapı için yeterli çalışma yoktu ve dil sahasında yetişmiş yeterince ilim adamı da bulunmuyordu³. Siyasi irade kültürel alanda ve dil meselesinde bir dizi inkılaplar gerçekleştirme arzusu içindeydi fakat bunun nasıl ve hangi usulle yapılacağı belli değildi.

---

³ Necmettin Hacıeminoğlu, **Türkçenin Karanlık Günleri**, Türk Edebiyatı Vakfı yay., İstanbul 2015, s. 95

Başlangıçta dil meselesinin imla kuralları ve alfabeye çözüleceğine inanılıyordu. Fakat konu tartışmaya açıldığında farklı görüş ve düşüncelerle, çerçeve oldukça genişletildi. Öncelikle tartışmalar alfabe etrafında gelişti. Harf Devrimini savunanlar, Arap harflerinin okuma ve yazmayı zorlaştırdığı için ülkenin geri kaldığını ve Arap harflerinin Türkçe fonetik yapısına uymadığını iddia etmekteydiler⁴. Alfabe değişikliğine şiddetle karşı çıkanlar yüzyıllardır biriken kültürel mirasımızla ve geçmişimizle olan bağın kopacağını savunuyorlardı⁵. Tartışmalar derinleştikçe konu genişledi ve mesele dilde sadeleştirme çalışmalarına kadar dayandı. Bu dönemde “dilde sadeleşmeyi” savunan görüş daha fazla ilgi görüyordu⁶. Bütün bu tartışma ve müzakerelerin alacağı şekil üzerinde dönemin siyasi atmosferi de oldukça etkiliydi.

Türkçenin resmi dil olarak kullanılması ve halk arasında yaygınlaştırılması için ilk adım Anayasada atıldı. 1924 Anayasası'nın 2. Maddesi “Türkiye Devletinin resmi dili Türkçedir” şeklinde düzenlendi. 1926 yılından itibaren okullarda Arapça ve Farsça kullanımı kaldırıldı. 1928'de Cuma günleri camilerde verilen vaazların Türkçe yapılması sağlandı⁷. Aynı yıl Latin alfabesi kabul edildi. Harf inkılabıyla yazı dilinin

⁴ Geoffrey Lewis, **Trajik Başarı- Türk Dil Reformu**, çev. M. F. Uslu Paradigma yay., İstanbul 2007, s. XXVI

⁵ Ağah Sırrı Levend, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, TTK yay., Ankara 1960, s. 399

⁶ A. S. Levend, **age**, s. 389

⁷ G. Lewis, **age**, s. 56

Türkçeleşmesi sağlanırken Osmanlıcanın devam etmesi imkânsız hale getirildi⁸.

Harf inkılabı sonrasında “Dil İnkılabı” için yoğun bir çalışma başlatıldı⁹. Türk dilinin yapısına göre oluşturulan yeni alfabeye dilimize yerleşmiş Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçeye uygun olmadığı, Türkçeye yabancı olan kelimelerin çıkarılarak yerine Türkçe karşılıklarının konulması talep edilmeye başlandı. Bu durum dilde sadeleştirmenin önünü açtı¹⁰. Böylece resmî kurumlar, aydınlar ve gazeteciler arasında yeni kelimeler üretilmesi için adeta seferberlik ilan edildi. Fakat bu çalışmaların önemli bir kısmı son derece keyfi yürütülüyordu.

Dil üzerinde yapılacak çalışmaları bilimsel bir şekilde yürütecek sözlük, gramer ve sentaks hazırlıklarını yapacak bir kuruma ihtiyaç duyuldu. Böylece 1932’de Türk Dil Kurumu (TDK) kuruldu. TDK dil devriminin başarıya ulaştırılması yolunda önemli bir çaba gösterdi. Aynı yıl gerçekleştirilen I. Türk Dil Kurultayında, dilimizde kullanılmakta olan pek çok farklı dilden geçmiş ve yerleşmiş kelimeler yerine öz Türkçe karşılıkların tespitinin yapılmasına karar verildi. Devlet tüm resmî kurumlarında ve basın-yayımda Türkçe terimlerin

⁸ Tahsin Yücel, **Dil Devrimi ve Sonuçları**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1982, s. 35

⁹ Şahap Bulak, “Türkçenin Sadeleştirilmesinde Yanlış Ek Kullanımı veya Eklerin Yanlış Kullanılması”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Vol. 6 Issue 3 (March 2013) p.59

¹⁰ A. S. Levend, **age**, s.406

kullanılmasını teşvik etmiş, halk arasında da Türkçe kelime ve kavramların yaygınlaştırılması için tedbirler almıştı¹¹. Ülkede Türkçe kelime kullanılmasını yaygınlaştırma çalışmalarına destek için Diyanet İşleri Başkanlığı 21 Kasım 1932'de din görevlilerine ezanın Arapça yerine Türkçe okunması için talimat verdi¹².

Yeni kelime türetme gayreti son derece hızlı devam etti. Kendisini yetkin gören herkes gelişigüzel bulduğu kelimelerle farklı metinler üretiyor, bu metinleri kimse anlamıyordu. Bazen olmayan eklerle kelime türetme yoluna gidiliyor bazen de Türkçenin kuralları göz ardı edilerek yeni kelimeler türetiliyordu¹³. İlginç olan ise Türkçe kelimelere bile karşılık arayıp bulanlar vardı. Bu iş bir süre sonra çığırından çıkmış, rahatsız edici bir şekil almıştı¹⁴. Hatta bazı filologlar çok daha ileri giderek dilimizde yer alan farklı dillere ait tüm kelimelerin atılmasını istiyorlardı¹⁵. Oysa bu durum mantık, ilim ve uygulanabilirlik bakımından mümkün değildi. Türkçenin sadeleştirilmesi için çıkılan yolun Türkçeye verdiği zararı gören Mustafa Kemal Atatürk, durumun ciddiyetini görerek bu çılgınlığa son verdi¹⁶.

---

¹¹ İ.H. Sevük, *age*, s. 29

¹² G. Levis, *age*, s. 62

¹³ Bknz. Ş. Bulak, *agm.*, s. 57-76

¹⁴ A. S. Levend, *age*, s. 426

¹⁵ İ. H. Sevük, *age*, s. 47

¹⁶ N. Hacıeminoğlu, *age*, s. 100

Siirt'te Türkçenin Yaygınlaştırılması İçin Gerçekleştirilen Faaliyetler

Siirt, Anadolu'dan Mezopotamya'ya giden tarihi yol üzerinde kurulmuş kadim bir şehirdir. Bu durum, Siirt'in birçok medeniyete şahitlik eden ve birçok uygarlıktan izler taşıyan zengin bir kültürel mirasa sahip olmasını sağladı. Siirt şehrinin kurulduğu coğrafyada ilk yerleşimin kalıntıları günümüzden yaklaşık on bin yıl gerilere kadar gider. Bu süre zarfında Siirt'te Romalılar, Bizanslılar ve Abbasiler dahil onlarca devlet yüzlerce toplum tarafından hakimiyet kuruldu. Böylece Siirt etnik ve dini bakımdan oldukça zengin bir yapıya sahip oldu. Bu yapı kendisini Osmanlı Devleti'nin son yıllarına kadar taşıdı. XX. yüzyıl başlarında Siirt merkezde, ağırlıklı olarak Müslümanlar, Ermeniler ve Keldaniler yaşamaktaydı. I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yaşanan sosyal ve siyasi gelişmelerden sonra Siirt'teki demografik yapı büyük ölçüde değişti. Bu değişim neticesinde Siirt şehir merkezinde Müslüman Arap nüfusun çoğunluk haline geldiği bir etnik ve dini yapı ortaya çıktı.

Cumhuriyet dönemi gerçekleştirilen reformlardan en fazla etkilenen şehirlerden birisi Siirt'ti. Şehirde geleneksel medrese eğitimi yaygındır ve Siirt merkezinde yaygın olarak

Arapça¹⁷, Siirt'in ilçelerinde genellikle Kürtçe kullanılırdı. Şehirde batı vilayetleriyle ticaret yapan esnaf ve örgün eğitim alanlar dışında Türkçe bilen yoktu¹⁸. Bu durumun farkında olan Hükümet, Siirt'te Türkçe kullanımını yaygınlaştırmak için Türkçenin öğretimine büyük önem verdi, halkın Türkçe öğrenmesi ve Türkçenin çarşıda, pazarda ve hayatın her alanında yaygın bir şekilde kullanılması için büyük çaba gösterdi¹⁹.

Tek parti devrinde Siirt'te sadece Siirt Gazetesi yayınlanırdı. Türkçe yayın yapan Siirt Gazetesi, Türkçenin yaygınlaşması ve halkın daha fazla Türkçe kullanmasını teşvik eden pek çok haber ve yazı yayımladı. Gazetenin iç sayfalarının alt veya üst kısımlarında bir dönem Türkçe kullanımını teşvik

¹⁷ **BCA** 490 1 0 0 1580 436 3; Mithat Erden, **Anılar**, Pusula yayıncılık, Ankara 2012, s. 44; Ö. Atalay bu durumun, Siirt'e muhtelif zamanlarda yoğun Arap göçlerinin olmasına, halkın batıyla ulaşım imkânı bulunmadığı için güney bölgesiyle ticaret yapmalarına ve Osmanlının Siirt'i kültürel bakımdan ihmal etmesine bağlamaktadır. Atalay'a göre Siirt merkezde Türkçe ile Arapçanın karışımı olan Arapça kırması bir dilin kullanıldığını ifade etmektedir. Hatta Atalay bu görüşünü bir adım daha ileri taşıyarak Siirt'te konuşulan Arapçanın çoğunlukla Türkçe kelimelerden oluştuğunu iddia etmektedir. Ömer Atalay, **Siirt Tarihi**, Çeltut Matbaası, İstanbul 1946, s.18

¹⁸ Senenin belirli günlerinde kutlanan milli bayramlar nedeniyle yapılan törenlere halk yeterince katılmamaktaydı. Bu törenlerin manasının halk tarafından yeterince kavranmadığı düşünülerek, bu törenlere halkın katılması jandarmanın zorlamasıyla sağlanabilmekteydi. **BCA** 490 1 0 0 1002 871 2 Oysa halkın önemli kısmı Türkçeyi bilmediğinden törenlerden fazla bir şey anlamadığı için katılmak istemiyordu.

¹⁹ Toplantı, konferans ve konuşmalarla yurttaşlara düşen görevler hatırlatılırken özellikle Öztürkçe kelimler tercih ediliyordu. **BCA** 490 1 0 0 1002 871 2

eden sloganlara yer verildi²⁰. Siirt Gazetesinin sayfalarında dil bayramına farklı bir önem verildiği görülmekteydi. Gazetede Türkçe öğrenmenin önemi, dil devrimi lehinde birçok haber veya köşe yazısı yayımlandı. Siirt'te dil bayramı için gerçekleştirilen faaliyetler okuyucuyla paylaşıldı, Türkçenin önemi ve özellikleri hakkında çeşitli haberler yapıldı²¹.

²⁰ Bu yazılar, bir dönem büyük puntolarla “Vatandaş! Türksün, Öz Türkçe konu” şeklindeydi. **Siirt Gazetesi**, 21 Ağustos 1937, 28 Ağustos 1937, 11 Eylül 1937, 4 Eylül 1937, 18 Eylül 1937, 25 Eylül 1937 tarihli sayıları. Daha sonra “Vatandaş! Türkçe konuşmağı ahlak edin” şeklinde değiştirildi. **Siirt Gazetesi**, 15 Ocak 1938, 22 Ocak 1938, 5 Şubat 1938, 12 Şubat 1938, 19 Şubat 1938, 26 Şubat 1938, 5 Mart 1938, 12 Mart 1938, 19 Mart 1938, 2 Nisan 1938, 9 Nisan 1938, 16 Nisan 1938, 23 Nisan 1938, 30 Nisan 1938, 14 Mayıs 1938 tarihli sayıları. Gazetede 18 Haziran 1938'ten itibaren de, “Vatandaş! Sen Türksün! Asil Türkün dili Asil Türkçedir. Bunun için konuşmağı ahlak edin” yazılarına yer verildi. **Siirt Gazetesi**, 18 Haziran 1938, 25 Haziran 1938, 2 Temmuz 1938, 9 Temmuz 1938, 16 Temmuz 1938, 23 Temmuz 1938, 30 Temmuz 1938, 6 Ağustos 1938, 13 Ağustos 1938, 20 Ağustos 1938, 15 Ekim 1938 tarihli sayılar

²¹ 1937 yılı dil bayramı gazetede, “Ey Ulu Kurtarıcısı tanıyıp, sevgisini ispat için Öz benliğine tapan Türk Ulusu! Dil Bayramın Kutlu olsun” şeklinde kutlandı. **Siirt Gazetesi**, 2 Ekim 1937. 1938 yılında gazetenin önemli bir yazarı, “Altı yıldan beri bu yolda sarf edilen emeklerle elde etmiş olduğumuz verimli ve feyizli neticeler hem Türk dili lehçelerini aydınlatmış ve hem de bütün Kültür dillerine, genel dil bilgisine nurlu bir ışığı armağan etmiştir” şeklinde yorumluyordu. Zeki Şalış, “Dil Bayramı münasebetiyle”, **Siirt Gazetesi**, 1 Ekim 1938. Siirt'te 1940 yılında dil bayramı töreni, “Her yerde olduğu gibi dil bayramı şehrimizde de büyük bir tezahüratla kutlandı” denildikten sonra törenin detayları anlatılıyordu. **Siirt Gazetesi**, 28 Eylül 1940. 1941 yılının dil bayramı, “Dil Bayramı Budunuza kutlu olsun, Halkevinde Türk dilinin bugüne kadar geçirdiği manialar anlatmıştır. Bu kutsal gün hakkında uzun uzadıya izahat verdikten sonra samimi bir hava içinde toplantıya nihayet verilmiştir” şeklinde sunuldu. **Siirt Gazetesi**, 1 Kasım 1941. 1945 yılında törenlerle, coşkuyla kutlanan Dil Bayramı hakkında verilen haberde, “Her yıl 26 Eylül'de, dilimizin sadeleşmesi yalnız kendi öz dilimiz haline girmesi için yapılan bu faaliyet ve gayretlerin yakın bir zamanda gayeye ulaşacağına inanıyoruz” deniliyordu. **Siirt Gazetesi**, 29 Eylül 1945. Atatürk devrimlerinin önemine sıklıkla dikkat çeken gazete, “Türk Genci! ATAN Sana Öz Türkçenide Emanet ediyor” denildi. **Siirt Gazetesi**, 2 Ekim 1937.

Tek Parti Döneminde Siirt'te Arapça Kullanımı

Şüphesiz bu çabalar Türkçenin öğrenilmesi ve öğretilmesine önemli katkılar yaptı.

Siirt'te Türkçe okuma, yazma ve konuşma için en önemli çaba ve gayret Siirt Halkevi tarafından gösterildi. 19 Şubat 1934'te Vali Ali Sakıp Bey'in özel ilgi ve gayretiyle açılan Halkevi²², bünyesinde farklı birçok şube ile şehirde birçok kültürel etkinlikler gerçekleştirdi.

Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi halkevi etkinliklerinin gerçekleştirilmesinde en aktif şubelerden biriydi. Bu şube

---

Gazete 1941'de Anadolu Ajansının organize ettiği bir toplantıya atıf yaparak, "Dil İnkılabında Yeni Hamle, Dilimizi Türkçeleştirmek temelinde birleşene muharrirler bu gayeye varmak için anlaşmışlardır" dedi. **Siirt Gazetesi**, 20 Aralık 1941. Gazetede yayınlanan bir köşe yazısında dil meselesi hakkında, "Mademki davamız bir ana dil davasıdır. O halde bu milli samimiyet havasını yaratmak vazifesini tahmil edeceğimiz kimseler de analardır. Ananın yavaşında yavrusu ile konuşurken bu milli gayeyi göz önünde tutar ve ona Türkçeden gayri bir lisanla hitap etmezse muhakkak ki bir nesil değişimini beklemeden dava kökünden halledilmiş olur" yazıyordu. H.D. Ana-dil Davamız", **Siirt Gazetesi**, 12 Temmuz 1944. Dilde sadeleştirmeyi savunan gazeteye göre, "Bütün Türk okullarında imkân olduğu kadar dilimize girmiş birçok yabancı kelimeler yerine yeni terimleri kullanmak işi çoktan muvaffakiyetle başarılmışa başlanmıştır. Resmi dairelerde de bu işi yani dili sadeleştirmek ve yalnız öz dilimizi kullanmak işi bir alışkanlık haline almıştır". Nihat Öztörün, **Siirt Gazetesi**, 29 Eylül 1945. Gazeteye göre Türkçenin yaygınlaştırılması için, "Türküm veya Türk vatandaşım diyen herkes dil savaşının adlı veya adsız kahramanı olmalıdır. Konuşmada, yazıda her zaman Türkçe, Öztürkçe... Damarlarında Türk kanı olan herkes Türkçe konuşacak veya Türkçe konuşmaya çalışacaktır. Tarihini bildiğim, öz türk olduklarını idrak ettiğim, milli ve yurda ait meseleler de hassasiyetlerini yakından tanıdığım aziz Siirtlilerin Arapçaya -gayri şuuri de olsa- gösterdikleri gayret samimi düşündüğüm zamanlar gözlerime yaş davet edecek derecededir" deniliyordu. Hilmi Çınkıröğlü, "Türkün Dili Türkçedir", **Siirt Gazetesi**, 24 Kasım 1945

²² Şerif Demir, **Cumhuriyet Döneminde Siirt**, Düzey yay., İstanbul 2016, s. 110

öncelikle Türkçeyi yaymak düşüncesini kendisine hedef olarak belirledi²³. Türkçenin öğretilmesi ve şehirde yaygın olarak konuşulması için Siirt Halkevi, Siirt genelinde sık sık Türkçe Okuma ve Yazma Kursları düzenledi²⁴. Bu amaçla ilk kurs 1935'te açıldı ve Türkçe bilmeyen 295 kişiye dil kursu verildi²⁵. Dil şubesi, Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin öngördüğü şekilde Siirt ve çevresinde kullanılan "Öz Türkçe" kelimeleri derledi. Türkçenin yaygınlaşması için konferanslar düzenledi²⁶. Bu konferanslarda Türkçe dışında bir dilin kullanılmaması özellikle vurgulanmıştı²⁷. Şube Türkçenin öğretilmesi ve kulak dolgunluğunun kazandırılması için bir radyo alarak halkın kullanımına sundu.

Türkçe öğretimine verilen önem gereği, şehirde halk dershaneleri ve Türkçe kursları açılıyordu fakat Siirt'te halka Türkçe öğretecek nitelikli eğitimci bulabilmek de bir sorundu. Şehirde görev yapan öğretmenler örgün öğretimle meşgul oldukları için halk dershanelerinde görev yapacak yeterli zamanları yoktu. Bu soruna çözüm üretebilmek amacıyla halk

²³ Said Olgun, "Siirt Halkevi ve Faaliyetleri (1934-1951)", **History Studies**, Vol.5 Issue 2, March 2013, s.293

²⁴ 19 Ocak 1950'de Siirt Merkezde, Türkçe okuma-yazma kursu törenle açıldı. Kursun masrafları bizzat CHP Genel Merkezi tarafından karşılandı. **BCA** 490 1 0 0 1058 1064 1

²⁵ **BCA** 490 01 990 833 1 2

²⁶ **BCA** 490 1 0 0 1002 871 2

²⁷ 8 Ağustos 1937 yılında Belediye Mühendisi Baki Erkan verdiği konferansta Türkçenin önemi ve kullanımını hakkında halka kapsamlı bir bilgilendirme yapmıştı. Abdulaziz Kardaş, "Cumhuriyet Dönemi'nde Bir Modernleşme Hareketi Olarak Siirt Halkevleri ve Halkodaları (1934-1951)", **Turkish Studies**, Vol. 9/7 Summer 2014, s.420

dershanelerini yaygınlaştırmak ve Türkçe kurslarını köylere kadar taşıyabilmek için pratik bir yöntem geliştirildi. Siirt Ortaokulundan mezun olan öğrencilerden isteyenlere kısa bir öğretmenlik formasyon eğitimi verilerek bunların kurslarda görevlendirilmesine karar verildi. Böylece Türkçe kursları için ihtiyaç duyulan eğitimci kadrolarının tedariki sağlanmış oldu. Yeterli ortaokul mezunlarının olmadığı yerlerde bu sorumluluk o bölgede görev yapan memurlara düşüyordu²⁸.

Şehirde halkın daha fazla Türkçe öğrenebilme imkanlarının yeterli olduğunu düşünmeyen Yerel idareciler, Hükümet'ten sıklıkla Siirt'te okuma ve yazma kurslarının çoğaltılması için talepte bulunuyorlardı²⁹. Hükümet bu taleplere imkanlar ölçüsünde maddi destek sağladığı gibi bu talepleri de sürekli teşvik etmeye devam etti. Bunun sonucu olarak Siirt'in farklı birçok bölgesinde Türkçe kurslarını faaliyete geçirmek için de büyük çaba gösterildi³⁰. Birçok yerde kurslar açıldı.

²⁸ BCA 490 1 0 0 1002 871 2

²⁹ BCA, 490 1 0 0 1002 871 2

³⁰ Örneğin 21 Mart 1950'de Erüh'ta Öğretmen Necati Fırat tarafından Türkçe okuma yazma kursu açıldı ve kurs faal olarak çalışmalarını son ana kadar sürdürdü. 19 Ocak 1950'de Siirt Merkezde bir öğretmenin gözetiminde 30 kişilik bir kurs açıldı. Şımak'ta 1 Şubat 1950'de Öğretmen Hayrettin Bener ve Öğretmen Nafiz Arslankurt'un eğitimci olarak görev yaptığı (100-150 kişilik) bir kurs açıldı. 21 Şubat 1950'de Tillo Köyünde bir kurs başlatıldı. Beşiri Girisiran Köyünde Öğretmen Süleyman Kayamım tarafından 10 Şubat 1950'de Türkçe kursları başlatıldı. Kısa sürede Siirt'e bağlı diğer ilçe, belde ve köylerde bile aynı zamanlarda Türkçe kursları açıldı. **BCA** 490 1 0 0 1058 1064 1

Şehirde farklı tarihlerde açılan Türkçe öğretme kurslarından istatistik olarak büyük başarılar da sağlandı. Fakat Türkçenin öğrenilmesi konusunda çok fazla bir mesafe alındığını söylemek mümkün değildi. Yerel yöneticilerin kurs talepleri, Türkçeyi yayma gayretleri beklenen sonuçları vermedi. Siirt milletvekilleri tarafından hazırlanan bir rapora göre Siirtlilerin ekseriyetle Türkçeyi bilmedikleri ısrarla vurgulanmaktaydı. Siirtlilerin çarşı, pazar ve mahallelerde Arapçadan başka bir dil konuşmadıkları, evlerinde sürekli Arapça konuşan ailelerin Türkçeyi yeterince bilmedikleri bildirilmişti³¹.

Sonuç

Türkiye'nin Ortadoğu'ya doğru uzanan bu coğrafyasında yer alan şehirlerde asırlardır farklı diller konuşuluyordu. Bu coğrafyanın bir parçası olan Siirt merkezinde yoğun olarak yaşayan Araplar, konuşma dili olarak kendine özgü özellikler taşıyan bir Arapça kullanıyorlardı. Hükümet üniter yapıyı kuvvetlendirerek birlik ve beraberliği sağlayabilmek için herkesin Türkçeyi bilmesini istiyordu. Bu amaçla Siirt şehir merkezinde yaşayan ve Türkçe bilmeyenlerin Türkçe öğrenmesine yönelik birçok eğitim faaliyeti gerçekleştirildi.

---

³¹ Raporlarda dikkat çeken diğer bir husus, devlet memuriyetinde görev yapan Siirtlilerin de kendi aralarında ve halkla da sadece Arapça konuşması, devlet memuriyetinde görev yapan yabancılarında halkla ya tercüman vasıtasıyla yada kendileri Arapça öğrenerek halkla iletişim kurması raportörler tarafından şiddetle eleştirilmektedir. **BCA 490 1 0 0 1002 871 2**

Siirt merkezde 1932 yılında açılan halkevi, Türkçenin Siirt'te kullanımını artırmak ve halk arasında okuma yazma oranını yükseltmek için çok çalıştı. Siirt'te sürekli ve düzenli olarak yayınlanan Siirt Gazetesi de Türkçenin yaygınlaşması için çabaladı. Halkın Türkçe kurslarına katılması ve yeni eğitim sistemine dâhil olması için birçok özendirici tedbirler alındı.

Bütün bu özendirici ve teşvik edici tedbirler Siirt'te Türkçe'nin kullanımını yaygınlaştırma ve okuma-yazma oranında bir artış sağladı. Fakat gösterilen çabaya göre elde edilen sonuçlar yeterli değildi. Çünkü Siirt'te gündelik hayatta arzu edildiği ölçüde Türkçenin yaygın olarak kullanımı sağlanamadı. Buna benzer bir durumun Siirt'teki eğitim faaliyetleri için de söylemek mümkündür. Devletin ısrarlı yatırımları ve yerel idarecilerin gayretleri Siirtlileri Türkçe öğrenmeye ve çocuklarını okula göndermeye ikna etmekte fazla başarılı olamadı.

Kaynakça**Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**

490 01 990 833 1 2

490 1 0 0 1002 871 2

490 1 0 0 1058 1064 1

490 1 0 0 1580 436 3

ATALAY, Ömer, **Siirt Tarihi**, Çeltut Matbaası, İstanbul 1946BULAK, Şahap, "Türkçenin Sadeleştirilmesinde Yanlış Ek Kullanımı veya Eklerin Yanlış Kullanılması", **The Journal of Academic Social Science Studies**, Vol. 6 Issue 3 (March 2013) p.57-76ÇINKIROĞLU, Hilmi, "Türkün Dili Türkçedir", **Siirt Gazetesi**, 24 Kasım 1945DEMİR, Şerif, **Cumhuriyet Döneminde Siirt**, Düzey yay., İstanbul 2016DİLAÇAR, A., **Devlet Dili Olarak Türkçe**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1962ERDEN, Mithat, **Anılar**, Pusula yayıncılık, Ankara 2012H.D. "Ana-dil Davamız", **Siirt Gazetesi**, 12 Temmuz 1944HACIEMİNOĞLU, Necmettin, **Türkçenin Karanlık Günleri**, Türk Edebiyatı Vakfı yay., İstanbul 2015KARDAŞ, Abdulaziz, "Cumhuriyet Dönemi'nde Bir Modernleşme Hareketi Olarak Siirt Halkevleri ve Halkodaları (1934-1951)", **Turkish Studies**, Vol. 9/7 Summer 2014, s. 411-444LEVEND, Agah Sırrı, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, TTK yay., Ankara 1960LEWIS, Geoffrey, **Trajik Başarı- Türk Dil Reformu**, çev. M. F. Uslu Paradigma yay., İstanbul 2007OLGUN, Said, "Siirt Halkevi ve Faaliyetleri (1934-1951)", **History Studies**, Vol.5 Issue 2, March 2013, ss287-301ÖZTÖRÜN, Nihat, **Siirt Gazetesi**, 29 Eylül 1945SEVÜK, İsmail Habib, **Dil Davası**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1949**Siirt Gazetesi**, 1937-1950 Arası Sayılar (Sayı Tarihleri Metindedir.)ŞALIŞ, Zeki, "Dil Bayramı münasebetiyle", **Siirt Gazetesi**, 1 Ekim 1938

Tek Parti Döneminde Siirt'te Arapça Kullanımı

YÜCEL, Tahsin, **Dil Devrimi ve Sonuçları**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara
1982